

Nikolija Nedeljković*

KONSTITUCIONALIZACIJA EUTANAZIJE – ARGUMENTUM
PRO ET CONTRA

Danas, eutanazija predstavlja jedno od najkontroverznijih pitanja u društvima širom sveta. Obzirom na ovu činjenicu, u radu, autor, predlaže rešenje za opšteprihvaćenu definiciju eutanazije, koja trenutno ne postoji, kako bi se pojam „eutanazija“ učinio jasnim. Eutanazija, kao pravo na dostojanstvenu smrt ugrožava život, najvrednije dobro, koje je esencijalno za ostvarivanje svih drugih ljudskih prava i sloboda. Imajući u vidu značaj života, autor predlaže uslove koji moraju biti ispunjeni pre nego što izvršenje eutanazije bude dozvoljeno. Autor ističe argumente u prilog i protiv dozvoljenosti eutanazije. Takođe, analiziran je međunarodni i nacionalni normativni okvir koji reguliše eutanaziju. Na osnovu analize tih normativnih okvira, autor predlaže razloge za konstitucionalizaciju eutanazije u okviru glave o ljudskim pravima Ustava Republike Srbije, kao i mehanizme za sprečavanje zloupotreba do kojih može doći i sankcije koje će biti izrečene u slučaju da dođe do zloupotrebe. Izložena je praksa Evropskog suda za ljudska prava, sa posebnim osvrtom na presude u kojima je ukazano na značaj regulisanja kontroverznih pitanja, s obzirom da pogađaju najvažnija ljudska prava i slobode, a pre svega pravo na život. Takođe, zbog nepostojanja jedinstvenog evropskog stava o takvim pitanjima, Evropski sud za ljudska prava ostavlja široko polje slobodne procene državama prilikom odlučivanja o regulisanju eutanazije. Autor se zalaže za konstitucionalizaciju eutanazije kako bi svaki građanin mogao u potpunosti da ostvari sva ljudska prava i

* Autorka je student master studija Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, nikolija.nixi@gmail.com.

slobode, uključujući i pravo na dostojanstvenu smrt. Postojanje brojnih drugih kontroverznih pravnih pitanja koja treba da budu regulisana u važećem pravu Republike Srbije, može da utiče na to da je potrebno da prođe izvesno vreme dok pitanje konstitucionalizacije, odnosno legalizacije eutanazije postane aktuelno, da se njemu pristupi.

Ključne reči: – *Eutanazija*. – *Pravo na život*. – *Ustav*. – *Evropski sud za ljudska prava*.

1. UVOD

U savremenom svetu, svetu koji počiva na demokratiji i vladavini prava, društvu u kome postoje i poštuju se osnovna ljudska prava i slobode, pravo na život, pored prava na slobodu, predstavlja najosnovnije pravo svakog čoveka, koje mu prirodno pripada i neodvojivo je od njega. Ljudski život je najviša vrednost čoveka, vrednost koja daje osnov i smisao svim ostalim vrednostima koje čovek ima i dobro [je] koje se neprikosnovenost štiti. Obzirom na značaj i neprikosnovenost ljudskog života, pravo na život garantovano je kako brojnim međunarodnim ugovorima, tako i ustavima savremenih država u okviru poglavlja o ljudskim pravima.

Međutim, ljudski život ne može da traje večno, i svaki čovek je toga svestan. Dakle, život svakog čoveka okončava se smrću. U vezi sa okolnošću da je čovek biće koje je svesno svoje konačnosti i da je umiranje proces, da li on ima pravo i da li je slobodan da odluči o načinu na koji će se njegov život okončati i da li taj proces može da ubrza uz pomoć nekog drugog lica, s obzirom da tokom svog života ima pravo da njime raspolaze po svojoj volji i da ga niko u tome ne ugrožava.

Naime, da li pravo na život uključuje i pravo na smrt. Ovakvo pitanje dovodi do pojave brojnih etičkih, filozofskih, medicinskih i pravnih dilema. U vezi sa ovim pitanjima su pravo na samoubistvo, pomoć pri samoubistvu i eutanazija. Kada je reč o prva dva instituta, u početku su izazivali određene dileme dok nisu pravno regulisani širom sveta. Međutim, eutanazija i dalje predstavlja jedno od kontroverznih

pitanja, kako u srpskom društvu, tako i društvima širom sveta, koje bi trebalo preciznije regulisati kako bi se izbegle različite zloupotrebe do kojih može doći.

S obzirom na značaj i aktuelnost ovog pitanja, u radu će biti analiziran međunarodni i nacionalni normativni okvir eutanazije, kao i praksa Evropskog suda za ljudska prava sa osvrtom na slučaj *Pretty (Pretty v. the United Kingdom, 2002.)* i slučaj *Lambert (Lambert and Other v. France, 2014.)*. Takođe, biće analizirani razlozi konstitucionalizacije eutanazije, argumenti za i protiv eutanazije, kao i uslovi za njenu dopuštenost.

2. POJAM I OBLICI EUTANAZIJE

Sam pojam eutanazije je nejasan i nije jednoznačan. Naime, termin eutanazija je grčkog porekla (*eu* – dobro, lepo; *thanatos* – smrt)¹. U svom izvornom značenju, eutanazija je predstavljala čovekovu želju i molitvu za blagom, brzom i bezbolnom smrću, to jest za blagim umiranjem. Međutim, kako je eutanazija vremenom u različitim državama definisana na različit način, pojavili su se sledeći nazivi eutanazije: „ubistvo na zahtev“, „na molbu“, „ubistvo iz samilosti“, „iz milosrđa“ „dostojanstvena“ smrt. U nemačkom pravu upotrebljava se termin „pomoć u umiranju“ (*Sterbehilfe*), a ne „dobra“ ili „laka“ smrt. Razlog za izbegavanje upotrebe ovog termina je taj što nemački zakonodavci žele da se distanciraju od eutanazijskih programa iz doba nacionalsocijalizma, u pozadini kojih je stajala politika istrebljenja „života nevrednog življenja“ (*lebensunwertes Leben*).²

¹ Ivana Marković, „Eutanazija u nemačkom i srpskom krivičnom pravu“, *Pravni Život* 9/2016, 236.

² Naime, Zakonodavno telo Trećeg Rajha 1939. godine donelo je Zakon o eutanaziji, čiji je idejni i duhovni tvorac bio Adolf Hitler. Prema ovom zakonu „će se dozvoliti da lica koja su proglašena neizlečivim budu oslobođena od patnje“. Ova mera je najpre primenjivana prema deci do treće godine života, koja su pokazivala mentalnu retardiranost ili fizičke nedostatke, da bi se zatim proširila i na stariju decu i

Takođe, eutanazija ima različit pravni status u državama širom sveta. Naime, u brojnim državama nije dozvoljena i regulisana je kao krivično delo običnog ubistva ili kao krivično delo posebne vrste, kao privilegovano ubistvo, dok je u pojedinim državama legalizovana.

Postojanje različitih termina kojima se označava eutanazija, različitog pravnog statusa eutanazije i različite klasifikacije oblika eutanazije od strane različitih država u skladu sa tekovinama njihovih pravnih poredaka, posledica su nepostojanja opšteprihvaćene definicije eutanazije, kojom će se tačno utvrditi šta se podrazumeva pod postupkom eutanazije.

Ako se kao opšteprihvaćena definicija eutanazije usvoji svako činjenje ili nečinjenje kojim se skraćuje život kako bi se prekratile patnje i bolovi umirućeg ili neizlečivo bolesnog čoveka, smatram da bi u pozitivnom pravu Republike Srbije trebalo da budu dozvoljena oba oblika eutanazije, i pasivna i aktivna eutanazija. Pasivna eutanazija je prihvaćena u većini država u svetu, dok su aktivnu eutanaziju legalizovale tek nekoliko država među kojima su: Holandija koja je legalizovala oba vida aktivne eutanazije, Belgija, američka država Oregon u kojoj je referendumom legalizovano lekarovo pomaganje u samoubistvu, ali ne i ubistvo na zahtev pacijenta, Kolumbija, Švajcarska i Japan.³ S obzirom na to da praksa ovih država pokazuje da pitanje aktivne eutanazije može da se reši, smatram da ona treba da bude dozvoljena u pozitivnom pravu Srbije pod uslovom da postoje adekvatni mehanizmi kontrole.

U zavisnosti od kriterijuma koji se primenjuje, postoje različite klasifikacije oblika eutanazije. Prema načinu izvršenja, eutanazija se deli na aktivnu i pasivnu. Aktivna eutanazija sastoji se u preduzimanju neke radnje u cilju skraćivanja života. Takođe, aktivna eutanazija predstavlja radnju lekara koju on vrši na zahtev pacijenta i

odrasle. Zbog ogromnog broja eutanaziranih ljudi, Hitler je bio primoran da ovaj zakon stavi van snage, ali „eutanazija“ u smislu masovnog ubistva je i dalje nastavila da se sprovodi u koncentracionim logorima., *Ibid.* 236.

³ Violeta Beširević, „Bogovi su pali na teme: O ustavu i bioetici“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu (Anali PFB)* 2/2006, 211.

kojom direktno ili indirektno izaziva njegovu smrt sa ciljem da se osoba koja boluje od neizlečive bolesti oslobodi od nesnosnih bolova i patnji koje trpi (npr. davanje prevelike doze opijata, ubrizgavanjem smrtonosne injekcije i sl.).⁴ Pasivna eutanazija sastoji se u propuštanju preduzimanja određenih radnji kojima bi mogao da se produži pacijentov život (npr. nedavanjem lekova ili druge terapije za održavanje života), odnosno u pasivnom ponašanju lekara i „dopuštanja“ pacijentu da na sopstveni zahtev umre.⁵ S obzirom na način na koji se izvršava, može se reći da je aktivna eutanazija oduzimanje života, a pasivna eutanazija dozvoljavanje smrti, i još se naziva i pozitivnom i negativnom eutanazijom. Takođe, eutanazija može biti zakonita i nezakonita, odnosno dozvoljena i nedozvoljena.

Pored aktivne i pasivne eutanazije, veoma važni oblici su dobrovoljna i nedobrovoljna eutanazija. Dobrovoljna eutanazija je eutanazija koja se vrši na zahtev umirućeg pacijenta ili uz njegov pristanak. Taj zahtev, odnosno pristanak može biti učinjen u trenutku kada je pacijent svestan, a može biti dat i unapred, usmeno ili u formi testamenta (*living will*). *Living will* je pacijentov testament o pravu na „željenu smrt“ koji je u novije vreme dozvoljen u pojedinim američkim državama. To je dokument koji omogućava pojedincu da ostavi uputstva o svom medicinskom tretmanu, u slučaju da se nađe u stanju u kom ne bi mogao da komunicira ili donosi odluke (npr. stanje kome, vegetativno stanje i sl.). Primera radi, ovim dokumentom može se odbiti preduzimanje mera i tretmana za produžavanje, odnosno samoodržavanje života kada ne postoji nikakva šansa za oporavak pacijenta. Međutim, postojanje *living will* ne oslobađa lekara obaveze da proveri i utvrdi da li ranije izjavljena volja pacijenta odgovara njegovoj pretpostavljenoj volji.⁶ Nedobrovoljna eutanazija predstavlja okončanje života pacijenta bez njegove volje i dozvole: pacijent se ili ne slaže sa tim ili nije u mogućnosti da donese odluku o tome jer ne

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ Blanka Ivančić – Kačer, „Pravni aspekt eutanazije“, *Pravni Život* 9/2015,

može da iskaže svoju pravnorelevantnu volju da se pristupi eutanaziji, jer primera radi nije u svesnom stanju. Nedobrovoljna eutanazija dozvoljena je samo u Holandiji Groningen protokolom od 2004. godine, a odnosi se na specifične situacije kada je dozvoljena eutanazija nad decom mlađom od 12 godina. Prema Groningen protokolu samo roditelji mogu podneti zahtev za eutanaziju svog deteta starosti do 12 godina javnom tužiocu, ako su ispunjena četiri uslova, a to su: a) prisutnost beznadežne i nepodnošljive patnje; b) pristanak roditelja za prekid života; c) obavljena medicinska konsultacija; d) pažljivo izvršenje eutanazije.⁷

3. NORMATIVNI OKVIR EUTANAZIJE U POZITIVNOM PRAVU REPUBLIKE SRBIJE

U pozitivnom pravu Republike Srbije, eutanazija je trenutno regulisana članom 117. Krivičnog zakonika kao lišenje života iz samilosti, za koje će se kazniti kaznom zatvora od šest meseci do pet godina onaj ko liši života punoletno lice iz samilosti zbog teškog zdravstvenog stanja u kojem se to lice nalazi, a na njegov ozbiljan i izričit zahtev.⁸

Ovo krivično delo tretira se kao privilegovani oblik ubistva, s obzirom na specifično stanje u kojem se nalazi pasivni subjekt, te je stoga propisana blaža kazna nego za ostale oblike krivičnog dela ubistva. Dakle, neophodno je da pasivni subjekt bude punoletno lice kako u vreme izvršenja ovog krivičnog dela, tako i u vreme kada zahteva da bude lišen života. Što se tiče uslova da zahtev mora da bude ozbiljan i izričit, on je takav ukoliko je posledica slobodne volje, odnosno odluke pasivnog subjekta koji je sposoban da rasuđuje i ako

⁷ *Ibid.*

⁸ Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16., čl. 117

je nedvosmislen i da se iz njega može zaključiti šta je volja pasivnog subjekta.⁹

Pitanje eutanazije aktuelizovano je članom 92. Prednacrta Građanskog zakonika, kojim se pravo na dostojanstvenu smrt predviđa kao pravo fizičkog lica na saglasni, dobrovoljni i dostojanstveni prekid života, koji se može izuzetno ostvariti ako se ispune propisani humani, psiho-socijalni i medicinski uslovi, a uslovi i postupak ostvarivanja prava na eutanaziju propisuju se posebnim zakonom.¹⁰ Iz ove odredbe Prednacrta može se videti da se predviđa donošenje posebnog zakona koji bi regulisao eutanaziju i pitanja u vezi sa njom.

Međutim, odsustvo usvajanja ovog akta dovodi do toga da eutanazija i dalje predstavlja krivično delo u važećem pravu Republike Srbije.

Pravo na život, kao najneprikosnovenije ljudsko pravo, garantovano je kako brojnim međunarodnim dokumentima, kao što su Univerzalna deklaracija o osnovnim pravima čoveka,¹¹ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima,¹² Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda,¹³ tako i Ustavom Republike Srbije, na osnovu kojeg svaki pojedinac ima pravo da raspolaze svojim životom i da njegov integritet ne sme biti ugrožen.¹⁴

⁹ Zoran Stojanović, *Krivično pravo – posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2013, 22–23.

¹⁰ Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije, čl. 92. http://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/260615-nacrt_gradjanskog_zakonika.html, 25. novembar 2017.

¹¹ Univerzalna deklaracija o osnovnim pravima čoveka, čl. 3, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/>, 25. novembar 2017.

¹² Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čl. 9, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/>, 25. novembar 2017.

¹³ Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, čl. 2, <http://echr.coe.int/Documents/>, 25. novembar 2017.

¹⁴ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006, čl. 24. i 25

4. ARGUMENTI ZA I PROTIV EUTANAZIJE

Imajući u vidu značaj prethodno navedenog, smatram da treba da postoji pravo na dostojanstvenu smrt. Mada, to pravo mora biti regulisano na adekvatan način kako bi se izbegle potencijalne zloupotrebe. Obzirom na to da Republika Srbija nema poseban zakon kojim bi bila regulisana eutanazija, kao što je to slučaj sa Holandijom, Francuskom, Nemačkom, Švajcarskom, Oregonom, Japanom i drugim zemljama, i da se time što je ona regulisana samo Krivičnim zakonikom, kao kvalifikovani oblik ubistva, a u vezi je sa životom, najvišim ljudskim dobrom, postoji opasnost od potencijalnih zloupotreba.

Upravo iz tog razloga smatram da je nužno da se što pre donese poseban zakon koji bi regulisao eutanaziju, ali i da se ona podigne na ustavni nivo u okviru glave o ljudskim pravima, jer Ustav kao najviši opšti pravni akt pruža maksimalnu pravnu zaštitu i sigurnost.

4.1. Argumenti u prilog eutanaziji

U cilju izbegavanja potencijalnih zloupotreba, mišljenja sam da pravo na dostojanstvenu smrt u Republici Srbiji treba da bude priznato samo ukoliko su kumulativno ispunjeni sledeći uslovi, a to su:

da se fizičko lice nalazi u terminalnoj fazi bolesti;

da trpi nesnosne bolove i patnju koju medicinski tretman kojim se održava u životu samo produžuje, a neumanjuje;

da postoji izričit zahtev fizičkog lica da se izvrši eutanazija, a on mora biti ozbiljan, trajan, informisan i dobrovoljan;

da se postupak eutanazije sprovede tek nakon što konzilijum lekara utvrdi da su prethodno navedeni uslovi kumulativno ispunjeni i odredi lekara koji će sprovesti postupak eutanazije.¹⁵

Posmatrajući i analizirajući uslove za dopuštenost eutanazije može se zaključiti da iako je život najviše dobro koje se neprikosnoveno štiti, ipak je važan i kvalitet života. Kada se odlučuje o vrsti lekarske nege koja će se pružiti i da li će uopšte biti pružena mora se uzeti u obzir i kvalitet života, a ne samo njegova dužina.

Dakle, ukoliko se neko lice nalazi u terminalnoj fazi neizlečive bolesti kao što su određene vrste kancera, HiV, oštećenost motornih neurona ili se nalazi u vegetativnom stanju ili stanju kome, kao posledica pretrpljene teške nesreće, i usled toga trpi nesnosne bolove i patnju, a tretman i nega koji mu se pružaju više ne mogu da mu pomognu da se taj bol i patnja umanje, već se samo produžavaju tim tretmanom, mišljenja sam da bi eutanazija, kada bi bila dozvoljena, a samim tim i dostupna, izuzetno značila tim ljudima. Ne samo što bi se tim ljudima pružila koliko toliko neka izvesnost, već i mogućnost da u takvoj situaciji odluče o tome kada i kako će da se okonča njihov život. Obzirom na ozbiljnost i teškoću stanja u kojem se nalaze lica koja boluju od neizlečivih bolesti, a ta bolest je došla do terminalne faze, smatram da bi bilo humano dozvoliti im da od lekara zatreže da izvrši eutanaziju i tako ih liši svih muka i patnji.

Kada bi se u ovakvim slučajevima izvršila eutanazija, pod uslovom da je dopuštena, čovek bi ostvario pravo na smrt, pravo na dostojanstveni prestanak života, pravo koje korespondira pravu na život dostojnog čoveka. Iako eutanazijom, svakako dolazi do okončanja ljudskog života i do povrede najvišeg dobra koje se neprikosnoveno štiti i bez kojeg nije moguće ostvarenje svih ostalih prava i sloboda, prilikom isticanja zahteva da se eutanazija izvrši, čovek i dalje raspolaže svojim životom i ostvaruje pravo na život koje mu je garantovano u potpunosti Ustavom i međunarodnim aktima.

¹⁵ Zoran Cvetković, *Eutanazija*, Branič, Beograd 1999, 21.

U ovakvim situacijama, takođe se mora voditi računa o ljudskom dostojanstvu, jednoj od osnovnih vrednosti na koje svako fizičko lice ima pravo. Dignitet, predstavlja jedan od osnovnih argumenata kada je reč o eutanaziji i njenoj dopuštenosti. Naime, jedan od razloga zašto bi se lice koje se nalazi u terminalnoj fazi neizlečive bolesti moglo odlučiti na eutanaziju, je što ne želi da ga njegovi najbliži gledaju u tom stanju kada je u potpunosti iscrpljen od bolesti i svih tretmana kojima je bio izložen tokom lečenja, i svestan je da će se stanje samo još više pogoršavati do momenta dok ne nastupi smrt. Za razliku od toga on želi da ga se njegovi bližnji sećaju kao snažnog, energičnog, sposobnog itd. Takođe, pacijent je svestan da briga o njemu od strane njegovih bližnjih u mnogome utiče na njihov svakodnevni život, te se ono može odlučiti na eutanaziju iz razloga što ne želi da im bude na teretu. U tim trenucima to lice sve više i više gubi svoje dostojanstvo i to dosta utiče na njegovo psihičko stanje.

S obzirom na prethodno navedene opravdane razloge, mišljenja sam da je potrebno da se čoveku koji se nalazi u terminalnoj fazi neizlečive bolesti i trpi nesnosne bolove i patnju, dozvoli da istakne zahtev za izvršenje eutanazije i da se taj postupak preduzme, jer se na taj način tom licu pruža pravo da odluči o kraju svog života, poštujući dostojanstvo te osobe kao ličnosti.

Takođe, iako su lekari načelno dužni da pruže svu nužnu pomoć kako bi održali pacijenta u životu, to u slučaju eutanazije neće učiniti jer se poštuje čovekovo pravo na samoodlučivanje, koje se ispoljava kroz pacijentovo pravo da niko ne može biti lečen protiv svoje volje.¹⁶ U situaciji kada lekari poštuju pacijentovo pravo na samoodlučivanje, takođe se poštuje njegova autonomija volje i lično dostojanstvo koje bi moglo da bude povređeno u slučaju nepoštovanja prava na samoodlučivanje i njegove povrede. Najzad, koliki značaj, kako za čoveka, tako i u odnosu na konkretno pitanje, ima pravo na samoodlučivanje ukazao je Evropski sud za ljudska prava u predmetu

¹⁶ Vesna Klajn – Tatić „Pravno – etički aspekti lekareve pomici neizlečivo bolesnom pacijentu“, *Aanali Pravnog fakulteta u Beogradu (Anali PFB)*1/2005, 79.

Pretty v. the United Kingdom, odlučujući o pitanju dozvoljene pomoći lekara u samoubistvu, pri čemu je zauzeo stanovište da pravo na odbijanje svake vrste medicinskog tretmana, pa i onog kojim se život spasava ili održava, proističe iz prava na samoodlučivanje, koje je kao jedan od aspekata privatnog života, zaštićeno članom 8. Konvencije.¹⁷

U situaciji poštovanja pacijentovog prava na samoodlučivanje, lekari se suočavaju sa etičkim problemom nepostupanja po Hipokratovoj zakletvi. Upravo je to jedan od razloga koji Lekarska komora navodi protiv legalizacije eutanazije i člana 92. Prednacrta Građanskog zakonika Srbije.¹⁸ Međutim, smatram da taj argument nije uverljiv jer lekari ipak izvršavaju abortus,¹⁹ kojim se takođe oduzima jedan život,²⁰ i to nerođenog lica (*nasciturus*), a život je najviše dobro. Upravo iz ovog razloga smatram da nije sporno pitanje legalizacije eutanazije u važećem pravu Srbije, jer ako je legalizovan abortus, koji takođe predstavlja krajnje kontroverzno moralno pitanje, te stoga ne postoje prepreke da se eutanazija dopusti, ako su ispunjeni svi uslovi za njeno sprovođenje, kojom bi se određeno lice koje se nalazi u terminalnoj fazi neizlečive bolesti rešilo nesnosnih bolova i patnji koje trpi.

4.2. Argumenti protiv eutanazije

Glavni argument protiv eutanazije je ljudski život i pravo na život, fundamentalno pravo koje se neprikosnovenno štiti. Obzirom na

¹⁷ Violeta Beširević *et al.*, *Komentar konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Službeni glasnik, Beograd 2017, 43.

¹⁸ Dunja Šantrić, Jelena Šantrić, „Pravna regulativa eutanazije i Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije“, *Pravni Život* 9/2016, Beograd, 363.

¹⁹ Zakon o postupku prekida trudnoće u zdravstvenim ustanovama, *Službeni glasnik RS*, br. 16/95 i 101/2005.

²⁰ Na pitanje u kom trenutku počinje život postoje različita shvatanja. Dok jedni veruju da život počinje u momentu začeća, drugi smatraju da život počinje u momentu rođenja. S obzirom na to da povodom ovog pitanja ne postoji konsensus na evropskom nivou, Sud je zauzeo stav da je pitanje kada počinje život u nadležnosti država članica i da je njima ostavljeno slobodno polje procene (*margin of appreciation*) kada regulišu kako ovo pitanje, tako i pitanje abortusa.

to da postojanje ljudskog života uslovljava ostvarivanje svih ostalih ljudskih prava i kvalitet samog života, pravo na život garantovano je svim osnovnim međunarodnim i regionalnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava.²¹ Iz važnosti i neophodnosti postojanja života proizilazi da pravo na smrt, čak i na dostojanstvenu smrt ne može da egzistira kao takvo.

Kao argument protiv eutanazije, takođe se može istaći terminalna faza neizlečive bolesti. Naime, postavlja se pitanje šta jednu bolest čini trajno neizlečivom, s obzirom na to da medicina nije egzaktna nauka i da se svet u kome živimo stalno menja, da se tehnologija razvija, pa samim tim postoji veća mogućnost da se pronade lek za pojedine bolesti koje se smatraju neizlečivim. Takođe, dešava se da se u nekim slučajevima neizlečivih bolesti pacijent ne nalazi u terminalnoj fazi, a lekari misle da se radi o tome, pa usled najgorih mogućih prognoza to lice se može odlučiti da okonča svoj život eutanazijom, što bi bilo pogrešno. Mada, ukoliko se pronade lek za neizlečivu bolest ne možemo znati kako će koji pacijent reagovati na njega, jer svaki pojedinac, njegov organizam i imuni sistem su specifični. Takođe, u praksi se dešavalo da se ljudi koji se nalaze više godina u komi ipak probude, tako da bi njihovo isključivanje sa aparata koji ih održavaju u životu bilo fatalno u slučaju da je eutanazija dopuštena. Naravno, ovakvi slučajevi su nepredvidivi. Eutanazija, posmatrana iz ovog aspekta ne bi trebalo da bude dozvoljena.

Dodatni argument protiv eutanazije je postojanje svesti kod pacijenta koji se nalazi u terminalnoj fazi neizlečive bolesti, o tom stanju i sposobnost odlučivanja u takvoj situaciji. Terminalna faza neizlečive bolesti umnogome može uticati na psihičko stanje pacijenta. Dakle, da bi se izvršila eutanazija, pod uslovom da je dopuštena, neophodno je da postoji izričit zahtev pacijenta i on mora biti ozbiljan, trajan, informisan i dobrovoljan. Da bi taj zahtev bio ozbiljan,

²¹ Milan Paunović, Boris Krivokapić, Ivana Krstić, *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2014, 128.

neophodno je da je pacijent sposoban za rasuđivanje i da je sposoban da shvati kakvo će dejstvo imati taj njegov zahtev, odnosno kakvu posledicu će prouzrokovati, a to je smrt. Primer iz prakse nam ukazuje da to nije uvek slučaj. Naime, čuveni hirurg Kristijan Bernar (*Christian Bernard*) imao je mladu pacijentkinju koja je bila beznadežno bolesna od raka materice i uporno ga je molila da joj prekrati muke tako što će joj ubrizgati smrtonosnu dozu morfijuma. Videvši da jako pati, hirurg je odlučio da joj pomogne, no kada je došao u njenu sobu sa pripremljenom injekcijom, zatekao ju je u polusvesnom stanju („s one strane bola“). Zapravo pacijentkinja uopšte nije bila u stanju da komunicira i hirurg se u poslednjem trenutku predomislio. Kada je sledećeg jutra došao kod pacijentkinje, ona se osećala bolje, njeni simptomi su uskoro postali blaži i poživela je još nekoliko meseci.²² Dakle, kada se donosi odluka o izvršenju eutanazije mora se voditi računa i o stanju svesti pacijenta i njegovoj sposobnosti za odlučivanje.

Još jedan u nizu argumenta protiv dopuštenosti eutanazije je i taj što se smatra da kada bi se eutanazija legalizovala, da bi moglo da dođe do proširenja njene primene i na lica koja nisu smrtno bolesna, posebno što je teško predvideti dužinu životnog veka i mogućnost oporavka nekog lica, te ovde još jednom vidimo na delu da medicina nije egzaktna nauka. Takođe se smatra da bi eutanazija verovatno postala deo politike smanjivanja zdravstvenih troškova, posebno kod lica koja nemaju zdravstveno osiguranje.²³ Primera radi, tako je praksa eutanazije, naročito ona u Holandiji bila predmet brojnih kritičkih preispitivanja, naročito u Americi. Argumenti koji su neki američki etičari i lekari iznosili protiv takvog postupanja (inače i Američka asocijacija se protivi eutanaziji) često su, međutim, bili ispod nivoa etičkih rasprava. Recimo, tvrdilo se da se Holanđani na taj način oslobađaju balasta starih i bolesnih ili da je motiv Holanđana da na taj način uštede sredstva fondova zdravstvenog osiguranja. Ovi i slični

²² Karel Turza, *Medicina i društvo, uvod u medicinsku etiku*, Beograd 2015, 89.

²³ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, 132.

argumenti naravno, ne stoje, jer je u Holandiji zdravstvena nega neuporedivo razvijenija i pristupačnija bolesnicima nego u Sjedinjenim Američkim Državama. Naime, u Holandiji je ne samo moralna, već i zakonska obaveza da se medicinska pomoć pruži svakome, čak i ilegalnim migrantima, dok u SAD-u ne postoji univerzalna zdravstvena zaštita.²⁴

Pored etičkih dilema sa kojima se suočavaju lekari prilikom izvršenja eutanazije, takođe jedan od argumenata protiv dopuštenosti eutanazije je religijski aspekt. Naime, religija ima veliki značaj za naše društvo i jasno je da Srpska pravoslavna crkva ima izričit stav kojim se protivi legalizaciji eutanazije. Crkva smatra da postoji moralni zakon koji je ustanovljen od samog Boga, i da jedino potčinjavajući se tom zakonu čovek je kadar da izbegne greške u određivanju životnih ciljeva. Kodeks fundamentalnih moralnih pravila identičan je za sve osnovne svetske religije. U suštini, on se svodi na deset zapovesti zabeleženih u biblijskom Otkrivenju. U okvirima Deset Božjih zapovesti sve osnovne religije sveta podudaraju se međusobno u određenju dobra i zla. S tačke gledišta te tradicije, ne mogu se kao norma priznavati izrugivanje svetinjama, abortusi, homoseksualnost, eutanazija i drugi vidovi ponašanja koji se danas aktivno zagovaraju sa pozicija koncepcije o ljudskim pravima.²⁵

Uporednopravno posmatrano, odnosi između crkava i verskih zajednica, s jedne strane, i države, s druge strane, varirali su i variraju od sistema preplitanja do rastave, a sociološki od saradnje, preko surevnjivosti, do otvorenog sukoba.²⁶ Kada je reč

²⁴ K. Turza, 91.

²⁵ Pravo na eutanaziju i moralna odgovornost, http://www.spc.rs/sr/patrijarh_kiril_pravo_na_eutanaziju_moralna_odgovornost, 27. februar 2018.

²⁶ V. Beširević *et al.*, 214.

o odnosu države i crkve, sa sličnom situacijom suočavala se Republika Srbija tokom svoje prošlosti. Međutim, s obzirom na činjenicu da je Republika Srbija svetovna država, što je utvrđeno članom 11. Ustava,²⁷ smatram da religija ne treba da bude razlog zbog kojeg se eutanazija ne bi legalizovala. Mišljenja sam da bi ovaj religijski aspekt mogao da bude odlučujući za lice koje razmatra da li da zatraži izvršenje eutanazije, ukoliko je istinski vernik i takvom odlukom bi se odrekao svega u šta je do tada verovao. Takođe, u Republici Srbiji postoje lica koja su ateisti, agnostici, skeptici i nezainteresovani, te stoga ovaj argument nije relevantan za njih. Odlučujući, da li podnosilac predstavke, ima pravo na eutanaziju, Sud je u presudi u slučaju *Pretty*, zaključio da članom 9. Konvencije nisu zaštićena sva mišljenja i uverenja.²⁸

Svakako da je religija veoma bitna za naše društvo i pored toga što ima izričit stav protiv legalizacije eutanazije, smatram da eutanazija treba da se legalizuje kako bi se ispoštovala čovekova autonomija volje i njegovo pravo izbora i kako bi mu se omogućilo da donese pravu odluku s obzirom na sve okolnosti situacije u kojoj se nalazi.

Takođe, eutanazija može imati uticaja i na članove porodice lica koje se poziva na svoje pravo na dostojanstvenu smrt. Naime, članovi porodice, s obzirom na terminalnu fazu bolesti u kojoj se pacijent nalazi, mogu izvršiti pritisak na njega da ostvari svoje pravo na dostojanstvenu smrt kako bi što pre došli do nasleđa. Ovo je još jedna u nizu potencijalnih zloupotreba eutanazije, te stoga upravo iz ovih razloga, pravni sistem Srbije mora da razvije adekvatne mehanizme zaštite, koji će biti predviđeni odredbama posebnog

²⁶ *Ibid.*, 216.

²⁷ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006, čl. 11

²⁸ *Pretty v. the United Kingdom*, Predstavka br. 2346/02 (2002)

zakona o eutanaziji, u cilju sprečavanja zloupotreba do kojih može doći ukoliko eutanazija (ne)bude legalizovana.

5. PRIMERI PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP, Sud) je osnovni organ nadzora nad poštovanjem obaveza preuzetih Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe, Sud je od novembra 1998. uspostavljen kao stalni organ Konvencije²⁹, koji ima obaveznu nadležnost za sve države članice Saveta Evrope koje su i ugovornice Konvencije.³⁰ Naime, Sud ima ulogu da utvrdi da li su osnovna ljudska prava i slobode koja su zajamčena Konvencijom povređena ili ne, iz čega je proizašla jurisprudencija Suda koja ima vrlo značajnu ulogu. Kada je reč o eutanaziji veoma je bitna praksa Suda, naročito oni slučajevi u kojima se podnosioci predstavke pozivaju na povredu prava na život koje je garantovano članom 2. Konvencije. Veoma važni slučajevi sa kojima se eutanazija može dovesti u vezu su *Pretty v. the United Kingdom* i *Lambert and Other v. France*.

5.1. Slučaj *Pretty v. the United Kingdom*

Naime, u slučaju *Pretty v. the United Kingdom*, podnosilac predstavke bila je žena koja je umirala od oboljenja motornih neurona, degenerativne neizlečive bolesti koja pogađa mišićno tkivo. U vreme podnošenja predstavke bolest je toliko uznapredovala da je ona bila paralizovana od vrata naniže, a lekarske prognoze su bile loše i ukazivale su na skorbu smrt. Međutim njene intelektualne sposobnosti, kao i sposobnosti odlučivanja bile su potpuno očuvane. S obzirom da su poslednje faze te bolesti mučne i nedostojanstvene, podnositeljka

²⁹ Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, čl. 19

³⁰ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, 94.

predstavke želela je da sama odluči kada i kako će umreti i da poštedi sebe patnje i poniženja. Prema britanskom pravu i zakonima, samoubistvo nije krivično delo, ali pomaganje u samoubistvu jeste. Kako zbog prirode bolesti gospođa *Pretty* nije bila u stanju da preduzme taj korak bez tuđe pomoći, želela je da joj u tome pomogne suprug. Direktor javnog tužilaštva odbio je njen zahtev da obeća kako njen suprug neće biti krivično gonjen ukoliko joj pruži pomoć u samoubistvu. U podnetoj predstavi gospođa *Pretty* je tvrdila da je po članu 2. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda na pojedincu da izabere kako će da živi, i da je pravo na smrt posledica prava na život, takođe zaštićeno Konvencijom.

U ovom slučaju Evropski sud za ljudska prava je u svojoj odluci podsetio da član 2. Konvencije štiti pravo na život, bez čijeg uživanja su sva druga prava i slobode u Konvenciji učinjeni ništavim. Takođe, Sud je izneo mišljenje da rečenica iz člana 2. Konvencije „niko ne sme namerno biti lišen života“ obavezuje države da se uzdrže od namernog i nezakonitog lišenja života, ali i takođe da preduzmu odgovarajuće korake kako bi zaštitile živote svih pojedinaca u okviru svoje nadležnosti.³¹ Ova obaveza u određenim okolnostima podrazumeva i pozitivnu obavezu vlasti da preduzme preventivne mere kako bi pojedinca, čiji je život u opasnosti zaštitile od krivičnog delovanja drugog lica.³² U svojoj praksi Sud je naglašavao obavezu države da zaštiti život, pa ne smatra da pravo na život zajamčeno Konvencijom može biti tumačeno da uključuje i negativni aspekt. Član 2. Konvencije ne bi se mogao tumačiti kao da garantuje i dijametralno suprotno pravo – pravo na smrt, niti bi mogao stvoriti pravo na samostalno odlučivanje pojedinca da izabere smrt umesto života. Zaključak suda u ovom slučaju bio je da nije došlo do povrede

³¹ Negativna obaveza države u zaštiti prava na život prema čl. 2. Konvencije ogleda se u tome što se od država zahteva da se u određenim situacijama uzdrže od primena mera koje mogu da dovedu do nemrnog i nezakonitog lišavanja života., V. Beširević *et al.*, 35.

³² Pozitivna obaveza države u zaštiti prava na život prema čl. 2. Konvencije ogleda se u obavezí država da u cilju praktične i efikasne zaštite prava na život preduzmu određene mere., V. Beširević *et al.*, 35.

odredaba Konvencije o pravu na život s obzirom da pravo na smrt, bilo posredstvom trećeg lica ili uz pomoć javne vlasti, ne postoji prema članu 2. Konvencije.³³

5.2. Slučaj Lambert and Other v. France

Sličan stav Sud je zazuzeo u svojoj novijoj praksi, u slučaju *Lambert and Other v. France*, u kojem je odlučio da takođe nije došlo do povrede prava na život garantovanog članom 2. Konvencije.³⁴

U ovom slučaju podnosioci predstavke bili su roditelji, polubrat i sestra Vensona Lambera (*Vincent Lambert*), koji je pretrpeo ozbiljne povrede u saobraćajnoj nesreći 29. septembra 2008. godine i ostao tetraplegičar. U početku je hranjen i hidriran preko gastrične cevi, da bi zatim njegovo stanje 2011. godine bilo ocenjeno kao stanje sa postojanjem minimalne svesnosti, a 2014. kao vegetativno. Podnosioci predstavke žalili su se Sudu da je Vensonu povređeno pravo na život tako što je na osnovu presude Državnog saveta od 14. februara 2014. utvrđeno da se prestanak veštačke ishrane i hidratacije Vensona Lambera ne može smatrati nezakonitim. Do ovakve presude Državni savet došao je nakon što je prethodno utvrdio da se odredbe zakona koje su primenjene u ovom slučaju, prema kojima veštačka ishrana i hidratacija spada u kategoriju tretmana koji se mogu zasnovati na nerazumnom produžavanju, stručnog izveštaja lekara o stanju pacijenta i konsultacija sa drugim lekarima, želje pacijenta ili postojanja osobe od povrenja koja bi znala želju pacijenta o tome da li da se njegov život veštački produžava ili ne, pri čemu se ako je pacijentova želja nepoznata ne može pretpostaviti pacijentovo odbijanje da se održi u životu, informisanje porodice od strane lekara pre nego što se prestane sa veštačkim hranjenjem i hidratacijom pacijenta. Pored svega ovoga, podnosioci su ipak tvrdili da je sa prestankom veštačkog održavanja života, Vensonu povređeno pravo na život garantovano članom 2. Konvencije. S obzirom na to da se lice

³³*Pretty v. the United Kingdom*, Predstavka br. 2346/02 (2002).

³⁴*Lambert and Others v. France*, Predstavka br. 46043/14 (2014).

za koje se tvrdi da su povređena prava garantovana Konvencijom nalazi u vegetativnom stanju, te ne može da izrazi svoje želje, odnosno da li želi da se utvrdi da li postoji povreda prava ili ne, i ukoliko postoji, da Sud obezbedi zaštitu i uživanje tih prava, što je između ostalog svrha podnošenja individualne predstavke, nekolicina članova njegove porodice izrazila je želju da istupa u njegovo ime, zastupajući dijametralno suprotno stanovište u odnosu na podnosioc predstave. Sud se, odlučujući o tome da li predstavka može biti podneta u ime ugrožene osobe, osvrnuo na svoju prethodno relevantnu praksu (*case law*) oslanjajući se na dva glavna kriterijuma a to su: rizik da bi lice čija su prava povređena (*direct wictim*) bila lišena efikasne zaštite njegovih prava, i odsustvo konflikta interesa između lica čija su prava povređena i podnosioca predstave. Sud je smatrao da nije došlo do neefikasne zaštite Vensonovih prava. Takođe, s obzirom na to da je Državni savet zaključio da dr Krejger (*Kraiger*) nije pogrešno protumačio Vensonove želje, a to je da se njegov život veštački ne produžava ukoliko on ne bude sposoban da odlučuje,³⁵ Sud je smatrao da ne postoji konverzija interesa između tvrdnji podnosioca predstave i onoga što bi Venson Lamber želeo. Iako je Venson u trenutku podnošenja predstave i dalje bio živ, očigledno je, da ako se prestane sa njegovom veštačkom ishranom i hidratacijom, da će smrt ubrzo nastupiti. Shodno tome, Sud je smatrao da bi podnosioci predstave, u svojstvu bliskih članova porodice, mogli da se oslone na član 2. Konvencije.

Naime, kao što smo već imali prilike da vidimo u slučaju *Pretty v. the United Kingdom*, da iz sadržine člana 2. Konvencije proizilaze pozitivne i negativne obaveze države, Sud je stoga i u ovom konkretnom slučaju ispitivao ispunjenost tih obaveza.

³⁵ Oslanjajući se na svedočenje gđe. Rejčel Lamber (Rachel Lambert) i jednog od Vensonove braće da je Venson tokm nekoliko prilika jasno isticao da ne bi želeo da se veštački održava u životu u slučaju da se nađe u situaciji da njegov život u potpunosti zavisi od priključenosti na održene aparate, Državni savet je zaključio da se ne može smatrati da je doktor Krejger pogrešno interpretirao želje koje je pacijent izrazio pre nesreće., *Lambert and Others v. France*, Predstavka br. 46043/14 (2014).

Podnosioci predstavke su priznali da bi prestanak veštačke ishrane i hidratacije bio legitiman u slučaju nerazumnog produžavanja, i prihvatili su legitimno razlikovanje između, s jedne strane, eutanazije i asistiranog samoubistva, i s druge strane, terapijskog tretmana, koji se sastoji u prestanku ili produžavanju tretmana koji je postao nerazuman. Takođe su tvrdili da s obzirom na to da navedeni kriterijum nije ispunjen, da je prema njihovom mišljenju u konkretnom predmetu došlo do namernog oduzimanja života, pri čemu su upućivali na pojam eutanazije. Međutim, država je istakla da cilj medicinske odluke nije bilo okončanje života, već da se prestane sa određenim tretmanom koji pacijent nije želeo, a predstavlja nerazumno produžavanje. Država se prilikom isticanja ove tvrdnje pozivala na izjavu javnog izvestioca pred Državnim savetom, koji je u svom podnesku 20. juna 2014. istakao da u slučaju prestanka tretmana, lekar ne oduzima pacijentov život, već rešava da prestane sa veštačkim održavanjem života kada ništa više ne može da se učini. Sud je konstatovao da zakon nije odobrio eutanaziju niti asistirano samoubistvo. Zakon dozvoljava lekarima samo da, prema predviđenoj proceduri prestanu sa pružanjem tretmana, ukoliko bi nastavak predstavljao nerazumno produžavanje. U kontekstu francuskog zakonodavstva, kojim je zabranjeno namerno oduzimanje života i dozvoljen određeni životni tretman, koji se povlači ili održava samo ukoliko postoje specifične okolnosti, Sud je smatrao da konkretni slučaj ne uključuje negativne obaveze države prema članu 2. Konvencije.

Sud je ispitivao žalbe podnosilaca predstavke isključivo u pogledu pozitivnih obaveza države. Sud je naglasio da se pitanje u ovom predmetu nije odnosilo na eutanaziju, već na prestanak veštačkog održavanja života. Takođe, Sud je ponovio da je prilikom rešavanja o ukidanju veštačkog održavanja života uzeo u obzir sledeće faktore, prilikom proučavanja konkretnog slučaja, a to su: a) postojanje u domaćem zakonodavstvu i praksi pravnog okvira koji je kompatibilan sa članom 2. Konvencije; b) da li su prethodno uzete u obzir želje za prethodno izjašnjavanje podnosioca predstavke i onih koji su mu bliski, kao i mišljenje drugog medicinskog osoblja; v)

mogućnost da se pristupi sudovima u slučaju da se sumnja u najbolju odluku koja je u interesu pacijenta.

Sud je konstatovao da nije postojao konsensus među državama članicama Saveta Evrope u korist ukidanja tretmana kojima se veštački održava život, iako ga je većina država dozvolila. Međutim, postojao je konsensus o važnosti želja pacijenta u procesu donošenja ovakve odluke. Shodno tome, Sud je smatrao da se u ovoj sferi koja se tiče kraja života, državi mora biti obezbeđeno polje slobodne procene (*margin of appreciation*) kako prilikom odlučivanja da li da dozvoli ili ne ukidanje mera kojima se život veštački održava, tako i prilikom uspostavljanja balansa između zaštite prava pacijenta na život i zaštite njihovog prava na poštovanje privatnog života i njihove lične autonomije.

Obzirom na sve činjenice utvrđene u konkretnom slučaju, Sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 2. Konvencije u slučaju primene presude Državnog saveta od 24. juna 2014. godine.

Presude Evropskog suda za ljudska prava u ova dva slučaja imaju veliki značaj, kako za uporedno pravo, jer su razmatrale veoma kontroverzna pitanja i da li je u vezi sa njima došlo do povreda odredbi Konvencije, a pre svega člana 2. i člana 8., stvarajući tako relevantnu praksu Suda (*case law*) za slične slučajeve koji se mogu pojaviti u budućnosti, tako i za isticanje važnosti postojanja pravnog standarda, polja slobodne procene (*margin of appreciation*), s obzirom na to da ne postoji jedinstveni evropski stav povodom ovih pitanja, te se stoga ostavlja državama članicama da ih regulišu u skladu sa svojim pozitivnim domaćim pravom (*domestic law*) na adekvatan način.

6. RAZLOZI ZA KONSTITUCIONALIZACIJU EUTANAZIJE

Pošto se eutanzijom okončava ljudski život, dobro koje se najviše štiti brojnim pravnim aktima i koje predstavlja *condition sine qua non* svih drugih prava i sloboda, mišljenja sam da je neophodno da eutanazija bude regulisana Ustavom kao najvišim opštim pravnim

aktom, kako bi se izbegle potencijalno štetne izmene i tumačenja. Ustav kao najviši opšti pravni akt ima najjaču pravnu snagu i jemči najjače garantije svim pravima i slobodama koja reguliše. Kad je reč o potencijalno štetnim izmenama do kojih može doći ukoliko eutanazija bude regulisana samo na nivou zakona, do njih lakše može doći, nego ukoliko ona bude regulisana Ustavom, jer se procedure za izmenu zakona i Ustava razlikuju u svojoj kompleksnosti. Procedura za izmenu zakona je jednostavnija od procedure za izmenu Ustava. Ustav Republike Srbije pripada onoj grupi ustava kod kojih isti organ (organi) i po istom postupku donose kako novi ustav, tako menjaju i važeći. U Republici Srbiji ustav se može menjati putem ustavnih zakona o izmenama i dopunama ustava ili amandmana na ustav. U našoj pravnoj tradiciji koristile su se obe tehnike za izmenu Ustava prilikom njegovog menjanja. Ukoliko se Ustav menja putem ustavnog amandmana taj postupak se započinje tako što ovlašćeni predlagač, najmanje jedna trećina narodnih poslanika, predsednik Republike, Vlada, najmanje 150.000 birača, podnosi predlog za izmenu Ustava uz obrazloženje, o čemu treba da se vodi javna rasprava, a nakon što se ona održi da se raspiše Ustavni referendum, čiji ishod je neizvestan.³⁶

Takođe, dodatni razlog za podizanje eutanazije na ustavni nivo je nepostojanje posebnog zakona u važećem pravu Srbije, iako bi najbolja opcija bila kada bismo imali organski zakon koji je po pravnoj snazi između Ustava i običnog zakona, kao što je to slučaj sa Francuskom.

Još jedan od potencijalnih razloga za konstitucionalizaciju eutanazije, i njenog uvrštavanja u *constitutione materiae*, može se naći u tome što su u Nemačkoj osnovna ljudska prava regulisana Osnovnim zakonom, a kod nas Ustavom, pa ako se eutanazija, odnosno pravo na dostojanstvenu smrt shvati kao pravo koje korespondira pravu na život dostojnog čoveka, onda bi trebalo da bude konstitucionalizovana.

³⁶ Ratko Marković, *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2012, 52–56.

Dakle, stav da li eutanazija treba da se unese i da li će biti uneta ili ne u Ustav Republike Srbije takođe je ustavno pitanje. Eutanazija se ne mora naći u Ustavu, ali to je pitanje od ustavnog značaja o kome treba da se vodi javna rasprava.

S obzirom na to da eutanazija predstavlja veoma kontroverzno pitanje, smatram da je neophodno da ona što pre bude regulisana na najadekvatniji način, uz poštovanje osnovnih vrednosti kao što je ljudsko dostojanstvo, a to je u Ustavu u okviru glave o ljudskim pravima.

7. MEHANIZMI KONTROLE ZA SPREČAVANJE ZLOUPOTREBA EUTANAZIJE

Obzirom na činjenicu da eutanazija od momenta svog pojavljivanja pa sve do danas i dalje predstavlja jedno od kontraverznih pitanja, kako u srpskom društvu, tako i u društvima širom sveta, predlažem da eutanazija bude konstitucionalizovana, a ako to nije moguće onda precizno regulisana posebnim zakonom o eutanaziji, u kojem će biti predviđeni kako prethodno navedeni uslovi za njenu dopuštenost i izvršenje, tako i mehanizmi kontrole za sprečavanje potencijalnih zloupotreba i sankcije koje će se izreći ukoliko do njih dođe.

Praksa pojedinih država koje su legalizovale eutanaziju ukazuje na to da one na adekvatan način uspevaju da se suprotstave brojnim zloupotrebama do kojih može doći. Takođe, kao jedan od mehanizama kontrole koji je Holandija uvela zaključenjem Sporazuma o negonjenju lekara, između Kraljevskog holandskog lekarskog društva i Holandskog ministarstva pravde,³⁷ može poslužiti kao model da se slično rešenje implementira u važeće pravo Republike Srbije. Ovim Sporazumom predviđen je postupak prijavljivanja smrti kojoj je

³⁷ Background about Euthanasia in the Netherlands, <http://www.patientsrightscouncil.org/site/holland-background/>, 28. februar 2018.

prethodila primena eutanazije ili asistirano ubistvo od strane lekara, koji mora biti ispoštovan od strane lekara kako bi se odustalo od krivičnog gonjenja, do čega će doći ako su ispunjeni osnovni elementi sporazuma.

Osnovni elementi Sporazuma su:

- potpun opis postupka skraćanja pacijentovog života;
- opis mentalne sposobnosti pacijenta da učestvuje u donošenju odluke o okončanju svog života;
- potpun izveštaj o razgovoru sa pacijentom, koji je ako je moguće potvrđen od strane svedoka;
- pismen i potpisan zahtev pacijenta za medicinskim postupkom kojim se skraćuje njegov život;
- pisana izjava nezavisnog lekara (psihijatra)³⁸ koji je bio konsultovan povodom predloženog postupka za skraćanje pacijentovog života;
- pisana izjava medicinskog osoblja, neposrednije uključenog u staranje o pacijentu;
- pisana izjava bliskog člana porodice i/ili drugih u neposrednom okruženju pacijenta, koja se tiče pacijentovog zdravstvenog stanja i zahteva;
- pisana izjava osoba koje su bile prisutne u vreme kada je izvršeno okončanje pacijentovog života;
- obaveza lekara da o svakom slučaju vodi uredan dosije;

³⁸ Prema Sporazumu o negonjenju lekara, pre nego što se pristupi eutanaziji ili asistiranom ubistvu, lekar mora obaviti konsultacije sa drgim lekarom. Počev od 1994. godine tj. Od slučaja „dr Šaboa“, ovaj uslov dopunjen je tako što pacijent koji ima kakav mentalni poremećaj mora biti pregledan od strane dva lekara od kojih je jedan psihijatar.

- obaveza lekara da nastupelu smrt prijavi organima krivičnog gonjenja kao slučaj eutanazije ili od lekara asistiranog ubistva, a ne kao smrt prouzrokovana prirodnim razlozima.³⁹

Ukoliko dođe do zloupotrebe eutanazije, te se liši života primenom jednog od oblika eutanazije, lice koje ne bi trebalo, onda se moraju izreći određene sankcije licu koje je izvršilo eutanaziju. S obzirom na to da eutanaziju izvršava lekar odabran od strane konzilijuma lekara, smatram da ako dotični lekar u konkretnom slučaju zloupotrebi svoja ovlašćenja da izvrši eutanaziju, da treba da bude sankcionisan trajnim oduzimanjem lekarske licence, izbacivanjem iz Lekarske komore kako više ne bi mogao da se bavi medicinom, obaveštavanjem javnosti o nesavesnim postupcima lekara i kaznom zatvora predviđenu za krivično delo ubistva, od pet do petnaest godina.⁴⁰

8. ZAKLJUČAK

Nakon svih navedenih argumenata za i protiv legalizacije eutanazije, iako možda više protiv nego za, mišljenja sam da eutanazija treba da bude dozvoljena u pozitivnom pravu Republike Srbije s obzirom da se određenim licima dopušta da preminu na dostojanstven način, pri čemu se u tom slučaju poštuje njihova autonomija volje i pravo na samoodlučivanje. Takođe, smatram da je bolje da se eutanazija legalizuje, nego da bude regulisana kao privilegovani oblik ubistva, jer ukoliko se legalizuje i time predvide uslovi za njeno sprovođenje, kao i mehanizmi kontrole, smatram da će to da smanji potencijalne zloupotrebe do kojih može doći, a do kojih uglavnom dolazi kada je nešto zabranjeno.

³⁹ V. Klajn – Tatić, 90.

⁴⁰ Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16., čl. 113.

S obzirom da postoji uporedna praksa pojedinih država koja ukazuje na to da one na adekvatan način uspevaju da se suprotstave brojnim zloupotrebama do kojih može doći, smatram da bi i Republika Srbija u budućnosti mogla da ima dobru regulativu u oblasti eutanazije, po ugledu na njih.

Takođe, proučavajući praksu Evropskog suda za ljudska prava, sa posebnim osvrtom na slučajeve *Pretty v. the United Kingdom* i *Lambert and Other v. France* možemo videti da Sud nije zauzeo konkretan stav u pogledu dozvoljenosti, odnosno nedopuštenosti eutanazije, to jest prava na dostojanstvenu smrt jer ne postoji jedinstveni evropski stav u tom pogledu između država članica Saveta Evrope i potpisnica Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Međutim, veliki značaj, kako presuda *Pretty v. the United Kingdom*, tako i *Lambert and Other v. France*, ima u tome što pruža dobar uporedni prikaz i što sadrži određene pravne standarde koji bi eventualno mogli da posluže za taj neki *modus* kako da se obezbede neophodni mehanizmi kontrole za sprečavanje zloupotrebe eutanazije ukoliko bude legalizovana.

Nakon svega navedenog, i s obzirom na činjenicu da su ispunjeni određeni uslovi za izvršenje eutanazije u nekoliko evropskih država u kojima je legalizovana, a pre svega Holandiji, Belgiji itd., i da to relativno dobro funkcioniše, je dobar primer za regulisanje eutanazije u važećem srpskom pravu. Svakako bi bilo neophodno da se u Republici Srbiji vodi javna rasprava o tome da li eutanazija treba da se dozvoli ili ne. Obzirom na to da postoji dosta drugih spornih pravnih pitanja koja treba da budu regulisana u važećem pravu Republike Srbije, smatram da će proći izvesno vreme dok pitanje konstitucionalizacije, odnosno legalizacije eutanazije postane aktuelno, da se njemu pristupa.

Nikolija Nedeljković

Master student

University of Belgrade Faculty of Law

CONSTITUTIONALISATION OF EUTHANASIA –
ARGUMENTUM PRO ET CONTRA

Summary

Nowadays, euthanasia is one of the most controversial issues in all the societies. Considering this fact, in this article, the author proposes the solution for a generally accepted definition of euthanasia, which currently does not exist in order to clarify the term 'euthanasia'. Euthanasia, or the right to dignified death endangers life, the most valuable good, which is essential for the realization all other rights and freedoms. Because of the importance of life, the author proposes the conditions that must be fulfilled, before euthanasia can be performed. The author emphasizes the arguments for and against the admissibility of euthanasia. Also, the existing international and domestic normative frameworks which regulate euthanasia are analyzed. Based on these frameworks, the author proposes the reasons for the constitutionalization of euthanasia within the human rights chapter in the Constitution of the Republic of Serbia, as well as the mechanisms for preventing abuses that may arise and appropriate sanctions which will be imposed in case of abuse. The judicial practice of the European Court of Human Rights has been presented, which in some of its judgments points out the importance of regulating these controversial issues, because they affect essential rights and freedoms, above all, the right to life. Also, there is no common European standpoint on these issues and because of that the European Court of Human Rights leaves a wide margin of appreciation to the states when they are deciding about the regulation of euthanasia. The author is in favor of the constitutionalisation of euthanasia in the Republic of Serbia so that everyone can fully realize their human rights and freedoms, including the right to dignified death. The existence of other controversial legal issues that need to be regulated in the positive law of the Republic of Serbia can affect this issue so it may take some time before the

question of constitutionalisation or legalization of euthanasia can be approached.

Key words: – *Euthanasia*. – *Right to life*. – *Constitution*. – *European Court of Human Rights*.